

Οι αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές επιλογές του Ελ. Βενιζέλου

του Νικ. Θ. Χολέβα

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Ελ. Βενιζέλος δέσποσε στην πολιτική ζωή της Χώρας κατά την εποχή του Μεσοπολέμου. Από το 1910 μέχρι το 1933 διετέλεσε πλειστάκις πρωθυπουργός, αφήνοντας με τη δράση και την προσωπικότητά του τη σφραγίδα του στη νεώτερη ιστορία της Ελλάδος.

Η αρχιτεκτονική και η πολεοδομία ιδιαίτερα η μορφή της «νέας πρωτεύουσας», αλλά και της Θεσσαλονίκης απασχολούν τον Ελ. Βενιζέλο. Θέλει να προσδώσει στην Αθήνα τη μορφή μιας νέας σύγχρονης και μεγαλοπρεπούς πόλεως που μπορεί να διαγωνιστεί με τις μεγάλες πρωτεύουσες της κεντρικής Ευρώπης. Το Παρίσι, το Λονδίνο και το Βερολίνο αποτελούν πηγές έμπνευσης, ιδιαίτερα μετά τη νικηφόρα έκβαση των Βαλκανικών Πολέμων. Η «μεγάλη ιδέα» της αναμόρφωσης των Αθηνών βρίσκεται μέσα στους βασικούς προβληματισμούς των Κυβερνήσεων του Ελ. Βενιζέλου και συμπίπτουν χρονικά με την ίδρυση στο Ε.Μ. Πολυτεχνείο της Ανατάτης Σχολής Αρχιτεκτόνων το 1917.

Εκείνα τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της Σχολής, η διδασκαλία χαρακτηρίζεται από μία σαφή προσήλωση στα διατάγματα της ακαδημαϊκής αρχιτεκτονικής και της χρήσης των ρυθμών μια και διδάσκουν προσωπικότητες που πιστεύουν και έχουν γαλουχηθεί στα διδάγματα των Beaux Arts και του εκλεκτικισμού.

Η αρχιτεκτονική θα βρεθεί εκείνα τα χρόνια στο επίκεντρο των προβληματισμών μιας και οι βαλκανικοί πόλεμοι και οι παράλληλες μετακινήσεις πληθυσμών, αναγκάζουν τις κυβερνήσεις των βαλκανικών χωρών να σκύψουν με ιδιαίτερη προσοχή στα προβλήματα της επερχόμενης πολεοδομικής κρίσης που συνεχώς συσσωρεύονται απειλητικά βρίσκοντας ανέτοιμες και τις κυβερνήσεις και τους ειδικούς

επιστήμονες¹.

Ήδη από την πρώτη δεκαετία του αιώνα παρουσιάζονται διάφορες μελέτες για την Αθήνα. Η «σχεδιασμένη» πόλη προκύπτει ανάγλυφα μέσα από τις τελικά ουτοπιστικές προτάσεις των L. Hoffman (1908-1910) και T. Mawson (1918) προτάσεις που εκπονούνται σε σχεδιαστήρια της Κεντρικής Ευρώπης χωρίς καμμία επαφή με την πολεοδομική και αρχιτεκτονική πραγματικότητα της πόλης². Είναι τελικά ωστόσο ότι καμμία απ' αυτές δεν πραγματοποιήθηκε.

Αλλά στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι τα χρόνια εκείνα των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα και μέχρι την κήρυξη του πολέμου το 1940, ο κεντροευρωπαϊκός χώρος και ο βαλκανικός γίνεται θέατρο μεγάλων ανακατατάξεων γύρω από την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία.

Τα ρεύματα και τα πρωτοποριακά κινήματα της αρχιτεκτονικής που αναπτύσσονται στην Ευρώπη δεν αφήνουν ασυγκίνητους τους νεοέλληνες αρχιτέκτονες.

Η «μοντέρνα» αρχιτεκτονική εισβάλλει στην Ελλάδα αμέσως μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και αντι-

παράτασει τις αρχές της σ' εκείνες τον φθινόωτο ακαδημαϊσμού και εκλεκτικισμού που έλκουν τη ρίζα τους στην παρισινή Σχολή των Beaux Arts και που αποτελούν κατά κάποιο τρόπο το «αρχιτεκτονικό κατεστημένο» της εποχής. Ο Ελ. Βενιζέλος δεν κρύβει την προτίμησή του γι' αυτή την αρχιτεκτονική που μέσα από τον κεντροευρωπαϊκό κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της είναι γ' αυτόν το σημείο αναφοράς, με τις σπουδαίες κεντροευρωπαϊκές πρωτεύουσες.

Είναι χαρακτηριστικό να ερευνησει κανείς μερικούς αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς που γίνονται τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα, για να παρατηρήσει τις αρχιτεκτονικές επιλογές του Ελ. Βενιζέλου. Εδώ πρέπει να αναφερθεί το όνομα του αρχιτέκτονα και Καθηγητή στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πολυτεχνείου Αλ. Νικολούδη (1884-1944). Ο Νικολούδης είναι ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος του ακαδημαϊσμού στην αρχιτεκτονική και των εκλεκτικιστικών διδαγμάτων των Beaux Arts του Παρισιού. Προικισμένος αρχιτέκτων, αριστοκράτης και κοσμοπολίτης είναι ο «εκλεκτός» του Βενιζέλου. Δημιουργός πολλών έργων στην Αθήνα μεταξύ των οποίων ενδεικτικά αναφέρουμε τον κινηματογράφο «Αττικόν» (1916-20), την Φοιτητική Λέσχη του Παν. Αθηνών (1926) και τη Σχολή Αξιωματικών (Σαρόγλειο) (1928-29), αλλά και τη συμμετοχή του σε πολλές κρατικές αναθέσεις και διαγωνισμούς.

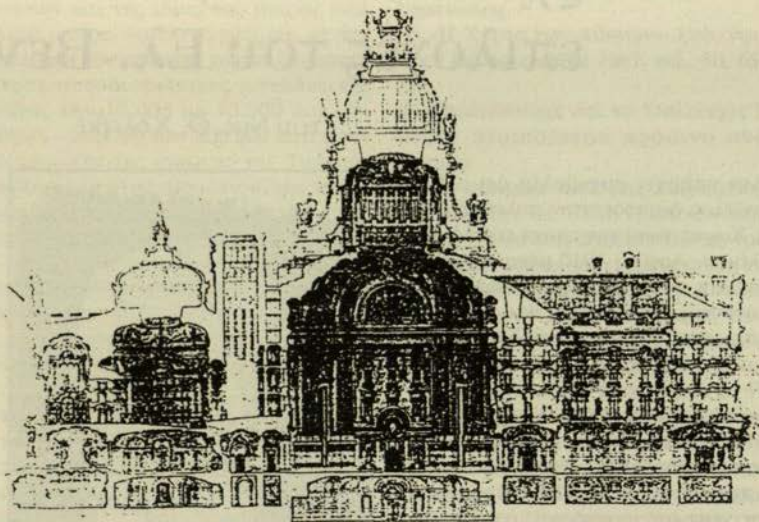
Μέσα σ' αυτούς ξεχωρίζουμε δύο:

Εκείνον για το Δικαστικό Μέγαρο που προκηρύσσεται το 1910 και εκείνον για το Μετοχικό Ταμείο Στρατού (1926-27), σε συνεργασία με τον αρχιτέκτονα Σωτήριο Ι. Μαγιάση (1894-1966)³.

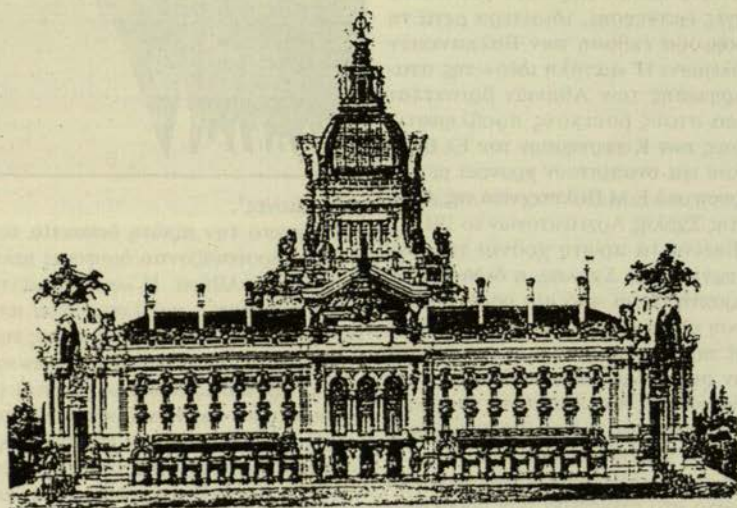
Τον Φεβρουάριο του 1996, στα πλαίσια συνεδρίου που οργάνωσε το Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών, είχαμε παρουσιάσει ανακοίνωση με θέμα: «Αρχιτεκτονική και Αρχιτέκτονες στην Αθήνα του Μεσοπολέμου. Το έργο του αρχιτέκτονα Νικ. Γ. Νικολαΐδη».

Γράφαμε τότε: «Η γαλλική Ecole des Beaux Arts στην οποία θα φοιτήσουν μεταξύ των άλλων οι Αλ. Νικολούδης και Βασ. Κουρεμένος όπως και αργότε-

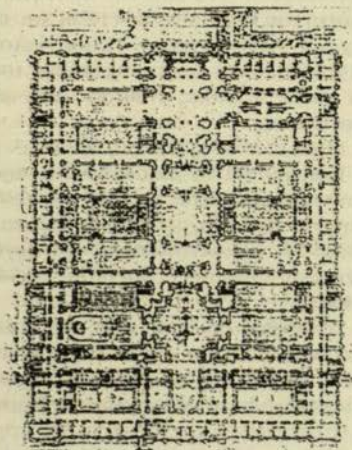
Ο Ν. Χολέβας είναι αναπλ. καθηγητής στο Τμ. Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ. Το κείμενο αποτελεί ομιλία του στην αίθουσα της Παλαιάς Βουλής, στα πλαίσια εκδήλωσης μνήμης για τα 60 χρόνια από το θάνατο του Ε. Βενιζέλου (16.11.96).

Δικαστικό Μέγαρο. Τομή κατά πλάτος. Μελέτη 1930.

Δικαστικό Μέγαρο. Κυρία όψη. Μελέτη 1930.

Δικαστικό Μέγαρο. Κάτοψη α' Ισογείου. Μελέτη 1930

Δικαστικό Μέγαρο. Τομή κατά πλάτος της όψης Διονυσίου Άρραπαγίου. Μελέτη 1930.

ρα ο Εμμ.Λαζαρίδης και ο Σωτ. Ι. Μαγιάσης, εισάγουν τις θέσεις και τα οράματα μιας κοσμοπολίτικης άποψης για την αρχιτεκτονική που συμβαδίζει και με την επί της αρχιτεκτονικής άποψη του Ελ.Βενιζέλου. Ο εκλεκτικισμός εισάγεται στην πρωτεύουσα σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια.

Από την άλλη ακριβώς μέσω της αρχιτεκτονικής του Σ.Μαγιάση, Ανδρέα Κριεζή και άλλων, πραγματοποιείται σταδιακά αλλά ουσιαστικά μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα η μετάβαση από τον ακαδημαϊσμό στις νέες ρυθμολογικές επιταγές της εποχής. Η κατάκτηση του μοντέρνου κινήματος στην αρχιτεκτονική του τόπου ήδη μέσα στη δεκαετία του 1920, αποτελεί πλέον μια πραγματικότητα και ο δρόμος προς τη ρασιοναλιστική μορφολογία πλατύνει όλο και περισσότερο.

Η Αθήνα της, μετά την μιζρασιατική καταστροφή, εποχής, αρχίζει να παίρνει μια ολοκληρωμένη οντότητα μέσω του έργου των αρχιτεκτόνων που ευαισθητοποιούνται όλο και περισσότερο στις κατευθύνσεις του διεθνούς μοντέρνου κινήματος. Φυσικά η πορεία προς την ανανέωση της αρχιτεκτονικής έχει ήδη αρχίσει και μέσω των οραμάτων του Αριστοτέλη Ζάχου που επαναπροσδιορίζει την ανάγκη της επιστροφής στα διδάγματα της λαϊκής και υστεροβυζαντινής αρχιτεκτονικής προς ανεύρεση της «ελληνικότητας».

Συγχρόνως και με τον Α.Ζάχο, μια ολόκληρη ομάδα νεωτέρων αρχιτεκτόνων, αυτών της πρωτοπορίας, που με το έργο τους θα σφραγίσουν τη μορφή της πρωτεύουσας και θα αποτελέσουν τελικά τη μοντέρνα αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου. Μεταξύ αυτών τα ονόματα των: Γ.Κοντολέοντος, Π.Ν.Τζελέπη, Κ.Παναγιωτάκου, Νικ.Μητσάκη, Βασ.Δούρα, Αγγ.Σιάγα και τόσων άλλων ακόμα που καθιέρωσαν τη μοντέρνα γλώσσα στην αρχιτεκτονική μορφολογία την εποχή εκείνη στην Αθήνα, κάνοντάς την συγχρόνως διεθνώς γνωστή και εκτιμητέα.

Από τη μια λοιπόν η «ομάδα» των αρχιτεκτόνων του ακαδημαϊσμού και από την άλλη εκείνη των θιασωτών της μοντέρνας γλώσσας της αρχιτεκτονικής του ρασιοναλισμού. Αλλά ας επιστρέψουμε σε δύο αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς που πραγματοποιούνται μέσα στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα. Ο διαγωνισμός για το Δικαστικό Μέγαρο των Αθηνών, όπου το πρώτο βραβείο απονέμεται στον Αλέξ. Νικολοΐδη που ξεκινά μεν το 1910, αλλά καταλήγει σε ανάθεση από τον

Ελ.Βενιζέλο σε άλλο οικόπεδο.

Πρόκειται σαφώς για ένα μεγαλόπρεπο κτίριο εκλεκτικιστικής μορφολογίας, το οποίο και λόγω του όγκου και της θέσης που θα ξεσηκώσει θύελλα αρνητικών κριτικών στον αρχιτεκτονικό και πνευματικό κόσμο της εποχής.

Κυρίως οι αρνητικές κριτικές επικεντρώνονται στην επιλογή του χώρου που είναι μέσα στο ευρύτερο αρχαιολογικό περιβάλλον των Αθηνών στη σημερινή θέση του κτιρίου Βάιλερ και λόγω του όγκου του έρχεται σε αντιπαράθεση με τον Ιερό Βράχο της Ακρόπολης. Οι αντιδράσεις αυτές έπεισαν τελικά τη διοίκηση και η κατασκευή δεν πραγματοποιήθηκε.

Ο δεύτερος διαγωνισμός είναι εκείνος για το Μετοχικό Ταμείο Στρατού στο οικόπεδο των Βασιλικών Σταύλων που γίνεται το 1926-27. Στο διαγωνισμό αυτό λαμβάνει μέρος ο Αλ.Νικολοΐδης σε συνεργασία με τον Σωτ.Ι. Μαγιάση. Η πρόκληση είναι μεγάλη και λόγω του όγκου του έργου και λόγω του πολυσύνθετου των λειτουργιών που προβλέπονται στους όρους του κτιριολογικού προγράμματος. Οι ομοιότητες της ακολουθητέας μορφολογίας, αλλά και της κοσμοπολίτικης νοοτροπίας, που αποτελεί πεποίθηση των αρχιτεκτόνων είναι πασιφανής και συνδέει την πρόταση αυτή με εκείνη αργότερα για το Δικαστικό Μέγαρο.

Οι πρώτες δεκαετίες του αιώνα θέλουν την Αθήνα πρωτεύουσα των μεγάλων έργων.

Όπως και μια πρόταση ανάπλασης του Λόφου του Λυκαβητού από τον Κωνσταντινουπολίτη Κωνσταντίνο Π. Κυριακίδη (1884-1942), αρχιτέκτονα σημαντικών κτιρίων στην Αθήνα και μεταξύ των άλλων του Κεντρικού Κτιρίου του Κολλεγίου Αθηνών, που θα εγκαινιάσει στις 25 Μαΐου 1929, ο ίδιος ο Ελ. Βενιζέλος.

Ο Κυριακίδης όπως και τόσο άλλοι αρχιτέκτονες αναζητούν μια «ελληνική» γλώσσα για τη νέα αρχιτεκτονική, ο καθ' ένας με τις παραδοχές του και τα πιστεύω του. Ο «δωρικός» Κυριακίδης, έγραφα σε παλαιότερη μελέτη μου, δεν ξεχνούσε ποτέ να εισάγει στη μορφολογία των έργων του στοιχεία από τη δωρική ρυθμολογία⁴.

Ο δρόμος προς την κατάκτηση μιας νέας έκφρασης είναι εμφανής και με τις μελέτες για τη νέα πόλη της Θεσσαλονίκης μετά την καταστροφική πυρκαϊά του 1917.

Μελέτες των Η.Ηεβρard, Κ. Κατοίκη και η συμβολή του Αρ. Ζάχου ως μέλους της Επιτροπής Νέου Σχεδίου

της Θεσσαλονίκης θα καταλήξουν στη νεοβυζαντινίζουσα με εκλεκτικιστική σφραγίδα διαμόρφωσης της Πλ. Αριστοτέλους⁵.

Τα προβλήματα της Αθήνας δεσπόζουν όπως και μεταξύ των άλλων εκείνα της Παιδείας. Έτσι, από τη δεκαετία του 1930 η κυβέρνηση του Ελ.Βενιζέλου με υπουργό της Παιδείας τον Γεώργιο Παπανδρέου, προχωρεί σ'ένα μεγαλόπνοο σχέδιο της κατασκευής 4.000 νέων σχολικών κτιρίων σ'όλη τη χώρα. Αυτό το πρόγραμμα που ξεκινά υπό τη δ/ση του Αρ.Ζάχου αργότερα του Νικ.Μητσάκη και τέλος του Πάτροκλου Καραντινού αποτελεί όχι μόνο για την Ελλάδα αλλά και διεθνώς παράδειγμα παρουσίας μοντέρνας ρασιοναλιστικής αρχιτεκτονικής σε τόσο μεγάλη κλίμακα.

Πράγματι, αρχιτέκτονες των κτιρίων αυτών είναι εκείνοι που εκπροσωπούν τη νεοελληνική πρωτοπορία στην αρχιτεκτονική. Ονόματα όπως αυτά των Νικ.Μητσάκη, Κ.Παναγιωτάτου, Αγγ.Σιάγα, Π.Καραντινού και τόσων άλλων είναι οι εγγυήσεις στην υψηλή ποιότητα της νέας μοντέρνας αρχιτεκτονικής.

Την ίδια εποχή στα πλαίσια της «Πολεοδομικής Επιτροπής» που συγκροτεί το Υπουργείο Συγκοινωνίας μετέχουν μερικοί επιφανείς αρχιτέκτονες όπως ο Ν.Μπαλάνος, Β.Τσαγής, Εμμ.Κριεζής, Δημ.Πικιώνης, αλλά και μορφές της πολιτιστικής και καλλιτεχνικής ζωής του τόπου όπως οι Ζαχαρίας Παπαντωνίου και Κ.Παρθένος. Κατά τη συνεδρίαση της 26 Απριλίου 1933 υπό την προεδρία του Υπουργού προέκυψαν τα εξής:

«Ανεπιτήχθησαν αντιλήψεις οι οποίαι εδικαιολόγησαν εκ των υστέρων την αξίωσιν περί μεταβολής του τίτλου αυτής εις «Ανώτατον Συμβούλιον Δημοσίας Καλαισθησίας». Τα μη τεχνικά μέλη της Επιτροπής υψοστήριξαν ότι αυτή θα έπρεπε να παρεμβάινει, ασκώσα δικτατορικά ούτως ειπείν δικαιώματα, εις ζητήματα τα οποία κατά την γνώμην της θίγουσι την δημοσίαν αισθητικίν. Ούτω συνεζητήθη ότι θα έδει να επιβληθί ωρισμένοι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί κλπ. κλπ.

Έχουμε την γνώμην ότι η απόπειρα ασκήσεως μιάς τοιαύτης παρεμβάσεως εις την αρχιτεκτονικήν διαμόρφωσιν ιδιωτικών κτιρίων και εν γένει η λήψης περιοριστικών μέτρων κατά της ελευθέρας καλλιτεχνικής δημιουργίας, σημαίνει αναχρονισμόν επικίνδυνον. Ασφαλώς άλλωστε θα είναι αδύνατον να εφαρμοσθή χωρίς να έχωμεν ως συνέπεια την εξέγερσιν ολοκληρώου του επιστημονικού και καλλιτεχνικού

1930: Φωτομοντάζ από το Ζάππειο με το Δικαστικό Μέγαρο (φωτ. εποχής του αρχιτ. Αλ. Νικολοΐδη).

μας κόσμου.

Άλλοι λόγοι επέβαλαν την σύστασιν μιάς τοιαύτης επιτροπής. Οι λόγοι ούτοι ήσαν η επιβολή επιστημονικών κανόνων εις την μορφήν και λειτουργίαν των πόλεων, οίτινες προέκυψαν κατόπιν της επικρατήσεως νέων αντιλήψεων, αι οποίαι ουδέν έχουσι το κοινόν με γούστα και εν γένει αισθητικά ανεξερευνήτους δοξασίας. Ως γνωστόν, ο σημερινός Αρχιτέκτων έπαισε να δημοσιεύηται και να εξελίσσεται εις φυτώρια μόνον καλλιτεχνικά, λαμβάνει δε προ παντός τεχνικάς επιστημονικάς κατευθύνσεις και αντιλαμβάνεται τα δημιουργήματά του ως ικανοποιούντα οργανικάς ανάγκας των κοινωνιών. Η σύνθεσις της Επιτροπής είναι ασφαλώς η αιτία της σημειωθείσης εκτροχιάσεως. Τα τεχνικά μέλη αυτής έχουσι όμως την υποχρέωσιν, σχηματίζοντα κοινόν μέτρον, να διαφωτίσουν την Κυβέρνησιν περί των ακολουθητέων κατευθύνσεων, αίτινες δεν δύναται να είναι άλλα παρά επιβολή μέτρων και κανόνων εξασφαλιζόντων την άνετον κοινωνικήν διαβίωσιν, την κυκλοφορίαν, την υγείαν, την ανέγερσιν κτιρίων δημοσίων ή ιδιωτικών με αρχιτεκτονικήν επιστημονικώς ορθήν, την προάσπισιν των μνημείων του παρελθόντος από προσβολάς αντιεπιστημονικάς. Αι κατευθύνσεις αύται ουδέν το κοινόν έχον με μίαν μεταφυσικήν αισθητικήν⁶.

Τα ζητήματα της «Δημόσιας καλαισθησίας» είναι ζητήματα καντά μιας και συνδιάζονται με τη μορφή και την εξέλιξη των πόλεων. Από την άλλη, με

δεδομένο το ενδιαφέρον του Ελ. Βενιζέλου για τα τεχνικά πράγματα της Χώρας, το ζήτημα του «νέου αρχιτεκτονικού ρυθμού» κυριαρχεί.

Το Τεχνικό Επιμελητήριο είναι φορέας της αναβάθμισης της τεχνικής επιστήμης και τυγχάνει της συμπαραστάσεως του ίδιου του πρωθυπουργού. Αυτό διαφαίνεται και από συγχαρητήρια επιστολή που ο ίδιος ο Ελ. Βενιζέλος απευθίνει προς τον τότε Πρόεδρο του Τ.Ε.Ε. Γερούσιαστή Νικ. Κιτοΐκη, επ' ευκαιρία της συμπληρώσεως ενός έτους της εκδόσεως των «Τεχνικών Χρονικών».

Σημειώνει ο Ελ. Βενιζέλος:

«Κύριε Πρόεδρε,

Επιθυμώ ν' απευθύνω εις το Τεχνικόν Επιμελητήριον θεράμ συγχαρητήρια δια την συμπλήρωσιν του πρώτου έτους από της εκδόσεως των «Τεχνικών Χρονικών».

Δια της εκδόσεως του περιοδικού τούτου κατέστη γνωστή όχι μόνον εις ευρύτερους κύκλους του εσωτερικού η συστηματική συμβολή του Τεχνικού Επιμελητηρίου εις την προαγωγήν της τεχνικής κινήσεως της χώρας μας, αλλά και εις τους αρμοδίους κύκλους του εξωτερικού η ύψωσις της στάθμης των τεχνικών επιστημών παρ' ημίν.

Τα ζητήματα τα οποία απησχόλησαν τας διαλέξεις του Επιμελητηρίου κατά το λήγον έτος ήσαν εξ εκείνων προς τα οποία συνδέεται αμέσως η πρόοδος της χώρας, ήμην δε ευτυχής, διότι ημπορέσα να παρακολουθήσω αυτοπροσώπως πολλάς εκ των διαλέξεων τούτων εκ των οποίων πολλήν επορίσθην ωφέλειαν.

Εύχομαι όπως το Τεχνικόν Επιμελητήριο συνεχίση με τον αυτόν ζήλον την δράσιν του δια την μελέτην των μεγάλων τεχνικών ζητημάτων που ενδιαφέρουν την χώραν.

Μετ' εξαφεύτου τιμής
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ⁷.

Ένα όμως ακόμη «μεγάλο τεχνικό έργο» της εποχής δείχνει χαρακτηριστικά τις επιλογές των κυβερνήσεων Βενιζέλου. Πρόκειται για τη μελέτη του Ωδείου Αθηνών. Η «ιστορία» του κτιρίου ξεκινά το 1928 για να τελειώσει το 1940, χωρίς τελικά να πραγματοποιηθεί. Είναι όμως πολύ ενδιαφέρουσα η μελέτη σχετικού αναλυτικού δημοσιεύματος στα «Τεχνικά Χρονικά»⁸.

Στο παραπάνω δημοσίευμα διαβάζουμε:

«Όταν κατά την άνοιξιν του 1931, η τότε Κυβέρνησις απεφάσισε -κατόπιν τριών αλληπαλλήλων συσκέψεων όλων των αρμοδίων υπηρεσιών- να διαθέση το βάθος του Κήπου του Κλαυθμώνος διά την ανέγερσιν του νέου μεγάρου του Ωδείου, ο πρωθυπουργός (Ελ. Βενιζέλος) ετόνισεν εις το Διοικητικόν Συμβούλιον του Ωδείου, ότι μια τόσοσ εννοική απόφασις επιβάλλει και εις το Ίδρυμα την υποχρέωσιν να μην αρχίση τους συνθήεις εν Ελλάδι οικοδομικούς πειραματισμούς αλλά -προκειμένου περί κτιρίου απαιτούντος ειδικάς γνώσεις και ειδικήν πείραν- να παραγγείλη το σχέδιον εις ειδικόν ξένον αρχιτέκτονα παγκοσμίου κύρους. Το Συμβούλιον του Ωδείου συνεφώνησεν απολύτως εν προκειμένω καθώς επίσης και επί της ανάγκης, όπως εις αντίδρασιν κατά της ασυμμβιάστου προς τας Αθήνας μόδας των ακαλαίσθητων ωφελμιστικών οικοδομών, ανεγερθεί το νέον μέγαρον εις ρυθμόν Ελληνικόν και σύμφωνον προς τον χαρακτηρισθραν ενός ναού της Μουσικής»⁹.

Αναζητείται λοιπόν «ρυθμός ελληνικός» ως βασική προϋπόθεσις αναθέσεως της μελέτης σε συγκεκριμένο αρχιτέκτονα. Οι αρχιτέκτονες που υπέβαλαν σχέδια ήσαν πολλοί, έλληνες και ξένοι. Μεταξύ των ονομάτων ξεχωρίζουμε εκείνα των ελλήνων Κ. Κυριακίδη, Β. Τσαγγρή¹⁰, Β. Κασσάνδρα, Κ. Μπόνη, Γ. Κοντολέοντα και των ξένων: του γάλλου Β. Mathon, του γερμανού Max. Littman και του αμερικανού Stuart Thompson.

Και πράγματι, όλοι οι παραπάνω αρχιτέκτονες είναι σημαντικά ονόματα της εποχής τους. Όλοι με τον τρόπο τους προσπαθούν να «ανακαλύψουν» τον πολυπόθητο «ελληνικό ρυθμό»,

προσπαθούν να αποκωδικοποιήσουν τί ακριβώς εννοούν οι αγωνοθέτες όταν αναφέρονται σε «ρυθμό», όταν ακριβώς τα χρόνια εκείνα έχει ήδη πραγματοποιηθεί διεθνώς η μεγάλη αλλαγή στην αρχιτεκτονική με βασικές αρχές την καταδίκη των ιστορικών ρυθμών και την προώθηση της ορθολογικής αρχιτεκτονικής που έχει βασικό σύνθημα: «η μορφή ακολουθεί τη λειτουργία».

Μετά από όλα τα παραπάνω μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα, όσον αφορά τις αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές προτιμήσεις του Ελ. Βενιζέλου.

Κατ' αρχην θεωρούμε ότι όταν πρόκειται για μεγάλα δημόσια κτίρια επιδιώκεται μέσω της ιστορικής ρυθμολογίας, η απόδοσις στην πόλη της φυσιογνωμίας μιάς σύγχρονης κοσμοπολίτικης πρωτεύουσας, μέσω κτιρίων μνημειώδους χαρακτήρα, σε αντίθεση με το πρόγραμμα των Νέων Σχολικών κτιρίων που προαναφέραμε και τα οποία χαρακτηρίζονται από την εφαρμογή ακριβώς των νέων πρωτοποριακών διδαγμάτων της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και γι' αυτό μας ξενίζει η διατύπωσις ότι είναι ασυμβίβαστη για την Αθήνα η μόδα «των ακαλαισθήτων ωφελμιστικών οικοδομών»¹⁴ μιά και υπονοεί τα νέα κτίρια που όλο και πληθαίνουν στην πρωτεύουσα με τη σφραγίδα της μοντέρνας αρχιτεκτονι-

κής. Πιστεύουμε τελικά ότι ο Ελ.Βενιζέλος στη θέλησή του για τον εκσυγχρονισμό της χώρας, μέσα από μία δημοκρατική διαδικασία, προσπάθησε να ακολουθηθεί τα μηνύματα της διεθνούς αρχιτεκτονικής, γι' αυτό και τελικά αποδέχεται και την εφαρμογή των πλέον πρωτοποριακών λύσεων της μοντέρνας αρχιτεκτονικής του ρασιοναλισμού, έστω και αν αμφιταλαντεύεται στο τί ακριβώς πρέπει τελικά να γίνει, προκειμένου να βρει σάρκα και οστά ένας «νέος ελληνικός ρυθμός».

Σημειώσεις

- 1 Χολέβας, Νικ.Θ., *Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου στα Βαλκάνια*, Αθήνα, 1994, Εκδ.Φιλιππότης, σελ.175.
- 2 ό.π.σελ. 180 και α. Μπίρης, Κ.Η., *Αι Αθήναι από τον 19ον εις τον 20όν αιώνα*, Αθήναι, 1966, σελ.276-280 και β.Πολύζος, Ι., «*Μεταρρυθμιστικά όνειρα και πολεοδομικές ρυθμίσεις*», στον τόμο: ΥΠ.ΠΟ (εκδ.), *Η Αθήνα στον 20ό αιώνα, 1900-1940: Αθήνα Ελληνική πρωτεύουσα*, Αθήνα, 1985, σελ.26-46 στον ίδιο τόμο βλ.Μανούδη, Μ., «*Οι προτάσεις Hoffman και Mawson και ο αθηναϊκός τύπος*», σελ.45-57.
- 3 Χολέβας, Νικ.Θ., *Εισαγωγή στο*

έργο του αρχιτέκτονα Σωτηρίου Ι. Μαγιάση, Αθήνα, 1987. Επίσης όσον αφορά στον διαγωνισμό του Δικαστικού Μεγάρου, δίνονται αρκετές πληροφορίες στη μελέτη: Κουροδήμου, Β., - Κωστάκη, Α., «*Η κοσμοπολίτικη αρχιτεκτονική του Αλ.Νικολούδη 1905-1944*», Θέματα Χώρου-Τεχνών, τ.18/1987, σελ.37-42. Επίσης βλ. «*Ο Βενιζέλος διά το Δικαστικόν Μέγαρον*», εφ. Εστία φ.17.10.1930.

- 4 Χολέβας, Νικ.Θ., «*Ο Αρχιτέκτων Κωνσταντίνος Π.Κυριακίδης (1884-1942)*», περιόδ. Κατοικία, αρ. τευχ. 41, 1990, σελ.121-125.
- 5 βλ. Χολέβας, Νικ.Θ., *Αρχιτεκτονική του Μεσοπολέμου στα Βαλκάνια*, Αθήνα, 1994, εκδ.Φιλιππότης, σελ. 188-190 και εικ. 281-285.
- 6 βλ. *Τεχνικά Χρονικά*, τ. 1 Μαΐου 1935, σελ. 472.
- 7 βλ. *Τεχνικά Χρονικά*, τ. 1 Ιανουαρίου 1933, σελ. 1.
- 8 βλ. *Τεχνικά Χρονικά*, τ. 15 Απριλίου - 1 Μαΐου 1940, σελ. 351-371.
- 9 ό.π., σελ. 356.
- 10 βλ. Χολέβας, Νικ.Θ., *Ο Αρχιτέκτων Β.Γ.Τσαγρής (1882-1941)*, Αθήνα 1987, σελ. 25 και πλάκες Κ34 και Κ35.
- 11 βλ. *Τεχνικά Χρονικά*, τ. 15 Απριλίου - 1 Μαΐου 1940, σελ. 356.

